

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ФУНКЦІЇ

CONSTITUTIONAL LEGAL STATUS OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE: RESEARCH METHODOLOGY AND METHODOLOGICAL FUNCTIONS

Михалчич В.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
здобувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У статті сформульовано поняття методології дослідження конституційно-правового статусу Національного банку України, виділено методологічні функції, які будуть використані у його дослідженні.

Ключові слова: методологія, наукове пізнання, методологічні функції, Національний банк України, конституційно-правовий статус Національного банку України, конституціоналізм.

В статье сформулировано понятие методологии исследования конституционно-правового статуса Национального банка Украины, выделены методологические функции, которые будут применены при его исследовании.

Ключевые слова: методология, научное познание, методологические функции, Национальный банк Украины, конституционно-правовой статус Национального банка Украины, конституционализм.

The article formulates the concept of the methodology of the study of the constitutional and legal status of the National Bank of Ukraine, highlighting the methodological functions that will be carried out in its study.

Key words: methodology, scientific knowledge, methodological functions, National Bank of Ukraine, constitutional and legal status of the National Bank of Ukraine, constitutionalism.

Постановка проблеми. За своєю сутністю і функціональним призначенням методологія акумулює в собі та дозволяє в майбутньому застосувати способи здобуття наукових знань, які, по-перше, відображають динамічні процеси та явища, по-друге, передбачають особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета, по-третє, забезпечують всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, яке вивчається, по-четверте, допомагають отримати нову інформацію та включити її до фонду теорії науки, по-п'яте, забезпечують уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці, по-шосте, створюють систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання [1, с. 117; 2; 3]. Тому належна розробка методологічного інструментарію, необхідного для здійснення наукового пізнання, є основним питанням для адекватного та повного визначення об'єкта пізнання [4, с. 118; 5], яке має вирішуватись шляхом підбору методологічних інструментів, заснованих на методології права загалом і методології конкретної юридичної науки, у межах якої здійснюється наукове дослідження [6, с. 18–20; 7; 8]. Розкриваючи особливості методології дослідження конституційно-правового статусу Національного банку України крізь призму конституціоналізму, зауважимо, що саме методологічна основа наукового пізнання конституційно-правового статусу Національного банку України має забезпечити його вивчення з погляду переосмислення наявних у науці конституційного права знань та приросту нових.

Аналіз наукових публікацій. Тематики методологічних основ конституційно-правового статусу вищих органів державної влади, людини

і громадянина торкалися у своїх працях як вітчизняні (Д.М. Белов, Ю.М. Бисага, О.П. Васильченко, Д.С. Гусарев, Л.М. Дешко, О.В. Марцеляк, Н.В. Мішина, Н.О. Мяловицька, О.В. Скрипнюк та інші), так і зарубіжні науковці. Однак окремих комплексних наукових праць, у яких би досліджувалась проблематика методології дослідження конституційно-правового статусу Національного банку України з урахуванням розвитку конституціоналізму, немає. Зазначене вказує на актуальність проведення наукового аналізу окресленого питання.

Мета статті – сформулювати визначення поняття методології дослідження конституційно-правового статусу Національного банку України та виділити методологічні функції, які будуть виконані у дослідженні.

Питання методології є одним із найбільш складних та дискусійних у юридичній науці. В.Д. Лазарев вважає методологію сукупністю принципів, прийомів, способів наукової діяльності, за реалізації яких отримуються істинні, або об'єктивні, знання, реальність [15, с. 13]. «Методологія <...> дозволяє досліднику зорієнтуватися у фактичному матеріалі, аналізувати і синтезувати його, науково збагачувати», – акцентує О.В. Сурілов [9, с. 47–48]. Водночас вона має подвійний характер. Так, з одного боку, методологія є сукупністю різних способів пізнання держави і права на загальнотеоретичному рівні, а з іншого – методологія сама є предметом пізнання [10, с. 9–10]. І.П. Греков визначає методологію і як вчення про методи пізнання й перетворення світу, і як сукупність прийомів дослідження, які застосовуються наукою відповідно до об'єкта її пізнання [16, с. 429–430]. О.А. Любчик звертає увагу на той факт, що методологія – це наука не лише про методи,

це складне утворення системи різних методологічних рівнів і методів пізнання предмета, тобто методологія є теорією методів [17, с. 36–37; 18, с. 21]. В.М. Шейко та Н.М. Кушнарченко наголошують, що гідним уваги є визначення методології як концептуального викладу мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища [19, с. 56; 20]. Методологія, на думку В.С. Сирих, є сукупністю знань про методи дослідження юридичних явищ та про застосування таких методів у дослідженні тих чи інших юридичних явищ [20, с. 361–362]. В.М. Павліченко наголошує, що поняття «методологія» (від лат. *logos* тлумачиться як наука, знання, метод-шлях, а також напрямок пізнання) характеризується як вчення про методи пізнання. Найбільш розповсюдженими серед трактувань терміна є філософські тлумачення, у яких методологія розглядається як філософське вчення про методи пізнання і практику чи перетворення дійсності [22; 23, с. 692].

О.П. Васильченко слушно зазначає, що методологія – це вчення про методи пізнання конституційно-правових реалій, теоретичне обґрунтування методів і способів пізнання цих реалій; вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності; вчення про принципи побудови, форми та способи наукового пізнання. Методологія об'єднує в собі значний обсяг знань щодо форм та методів наукового дослідження певного явища; це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища [12, с. 19]. При цьому досліджувані процеси та явища не перебувають у статичності, навпаки, вони є динамічними. Відтак потребують на кожному етапі їх розвитку застосування тих чи інших методів, способів пізнання. У дослідженні конституційно-правового статусу Національного банку України згаданими динамічними явищами є конституціоналізм і глобалізація. Динаміка їх розвитку зумовлює необхідність застосування тих або інших методів, способів пізнання на кожному його етапі. Оскільки і конституціоналізм, і глобалізація впливають на конституційно-правовий статус вищих органів державної влади України, зокрема Національного банку України, то і на кожному етапі розвитку згаданих явищ у дослідженні конституційно-правового статусу зазначених органів необхідним є застосування того або іншого методу, способу пізнання (окремо чи в сукупності).

Л.М. Дешко підкреслює, що до методології необхідно підходити насамперед етимологічно [11, с. 63]. У такому контексті аналізоване поняття містить вказівку на метод і закономірності, що йому властиві та проявляються в його становленні, розвитку й реалізації. Оволодіння вказаними закономірностями і використання їх у соціальних цілях є наукою про методи (або методологією) [13]. О.В. Сурілов наголошує, що методологія як процес є не тільки пізнавальним відображенням методів, але й їх конструк-

тивною модернізацією, наповненням новим змістом. Вона є і реєстратором суцього, і його творцем [9]. «Тому надавалося велике значення активним творчим витокам методології права. У такому зв'язку методологія як система наукового пізнання (процес), знання (його результат) і реконструкція методів <...> розглядається як особливий феномен у науці, і не тільки в науці, але й в інших сферах соціального життя суспільства», зазначає Л.П. Арнаутова [14].

Аналіз терміна «методологія» з погляду юридичної науки дозволяє дійти висновку, що її можна визначити в онтологічному та гносеологічному напрямках. В онтологічному розумінні методологія – це система методологічних принципів, прийомів, способів, засобів, методів та методик наукового пізнання, яка використовується для отримання даних у процесі дослідження державно-правової дійсності у контексті завдань юридичної практики. У гносеологічному розумінні методологія – це наука про методологічні принципи, прийоми, способи, засоби, методи та методики наукового пізнання, що використовуються у юриспруденції. Указане визначення повністю збігається з домінуючим поглядом юридичної науки на методологію [22, с. 22–23].

Отже, методологія конституційно-правового статусу Національного банку України в онтологічному розумінні – це сукупність принципів, способів, засобів, прийомів, методів, методик наукового пізнання, які застосовуються для отримання теоретично-практичних даних під час дослідження стану нормативно-правового регулювання статусу Національного банку України в контексті конституціоналізму. У гносеологічному розумінні методологія – це наука, яка вивчає методологічні принципи, способи, засоби, прийоми, методи і методики наукового пізнання, що використовуються у нормативно-правовому регулюванні статусу Національного банку України.

Акцентуємо увагу, що методологія є вченням про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності; вченням про принципи побудови, форми і способи наукового пізнання [24, с. 795]. Щодо нашої наукової розвідки, то необхідним є дослідження структури, взаємозв'язків між складовими елементами, форм та способів наукового пізнання нормативно-правового регулювання статусу Національного банку України.

Загальновідомо, що методологічні основи науки завжди існують поза її межами і не виводяться безпосередньо із самого дослідження. «Тобто методологічні основи є загальнотеоретичними початками будь-якого наукового дослідження», наголошує В.М. Павліченко [22, с. 23] стосовно нормативно-правового регулювання статусу Національного банку України. Суть методології – направити мислення науковця у процесі дисертаційного дослідження на результат – створення фундаментальної, комплексної наукової праці із проблематики конституційно-правового статусу Національного банку України.

Зазвичай у структурі методології юриспруденції виділяють такі основні взаємопов'язані між собою складники: 1) зумовленість предметом юри-

дичної науки і пристосованість до нього арсеналу пізнавальних засобів – сукупність теоретичних принципів, підходів, наукових методів пізнання державно-правових явищ; 2) відповідним чином сформульовані теоретичні положення юридичної науки (апарат категорій і понять, положення про особливості, структуру та типологію юридичного знання тощо); 3) процедури, методики і техніки пізнавальної діяльності [22, с. 22–23; 25, с. 68]. Наукове пізнання конституційно-правового статусу Національного банку України зумовлює застосування відповідних принципів, формування підходів, використання наукових методів пізнання явищ, які стосуються теми дослідження, аналіз та формулювання понять, положень про особливості, структуру, типологію юридичного знання про досліджувану сферу, застосування методики та техніки пізнавальної діяльності для створення комплексного наукового дослідження.

П.М. Рабінович, характеризуючи методологію юридичної науки, слушно підкреслює, що «це система філософсько-світоглядних підходів (матеріалістичного, ідеалістичного, діалектичного, метафізичного), методів (загальнонаукових, групових і спеціальних) та засобів науково-юридичного дослідження (емпіричних і теоретичних), а також вчення про їх використання в пізнанні державно-правових закономірностей» [26, с. 215]. Г.М. Дядюра звертає увагу на те, що «значення методології відображається у тому, які вона виконує функції. До останніх відносять такі: 1) визначення способів здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища; 2) передбачення особливого шляху, на якому досягається певна науково-дослідницька мета; 3) забезпечення отримання всебічної інформації щодо процесу чи явища, що вивчається; 4) сприяння введенню нової інформації до фонду теорії науки; 5) забезпечення уточнення, збагачення, систематизації термінів і понять у науці; 6) формування системи наукової інформації, що базується на об'єктивних фактах і є логіко-аналітичним інструментом наукового пізнання [27, с. 34]. В.М. Павлі-

ченко слушно резюмує, що методологія вирішує проблеми пошуку шляхів найбільш оптимального дослідження та ґрунтовного розкриття певної проблематики [22, с. 23–24]. Такої самої думки дотримуються й інші науковці [28].

Висновки. Методологія правового регулювання статусу Національного банку України – це інтелектуальний пошук концептуальних основ вирішення наукової проблеми щодо конституційно-правового статусу Національного банку України з метою отримання істинних (об'єктивних) знань, який передбачає застосування різних принципів, способів, засобів, прийомів, методів пізнання, що взаємодіють між собою і є невід'ємними один від одного.

У дослідженні конституційно-правового статусу Національного банку України виконано такі методологічні функції: 1) детермінація конкретних способів, засобів, методів та методик наукового пізнання, які визначають закономірності та свідчать про чинники генезису конституціоналізму, а також становлення правового регулювання статусу Національного банку України; 2) формування конкретної науково-дослідницької мети у процесі дослідження проблематики конституційно-правового статусу Національного банку України в механізмі конституціоналізму; 3) опрацювання наукових джерел щодо нормативно-правового регулювання статусу Національного банку України; 4) отримання наукової новизни різних рівнів щодо конституційно-правового статусу Національного банку України в механізмі конституціоналізму; 5) сприяння здійсненню наукового пізнання об'єктивних знань (істини) щодо конституційно-правового статусу Національного банку України в механізмі конституціоналізму внаслідок використання спеціального інструментарію; 6) вдосконалення термінологічної бази у правовій доктрині з конституційно-правового статусу Національного банку України; 7) забезпечення здійснення наукового дослідження конституційно-правового статусу Національного банку України в механізмі конституціоналізму, яке характеризується фундаментальністю, комплексністю, новизною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дідич Т.О. Теоретико-методологічні засади правоутворення: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2018. 588 с.
2. Бисага Ю.М., Дешко Л.М. Методологія дослідження конституційного права звертатися до міжнародних судових установ та міжнародних організацій. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юридичні науки». 2016. № 21. С. 14–16.
3. Гусарєв С.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посібник. Київ: Знання, 2005. 655 с.
4. Кунєв Ю.О. Методологія дослідження державно-правових явищ як актуальна проблема. Право України. 2009. № 11. С. 118–123.
5. Дешко Л.М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: порівняльно-правове дослідження. Київ, 2017. 479 с.
6. Федоренко В.Л. Теоретичні основи системи конституційного права України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 549 с.
7. Dешко L.M. Criteria for the court's compliance with the obligation to provide justification of its decisions. TEISE. 2016. № 99. P. 186–193.
8. Бисага Ю.М., Дешко Л.М. Міждисциплінарність як умова розв'язання комплексної проблеми щодо конституційного права кожного звертатися до міжнародних судових установ та міжнародних організацій. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. № 4. С. 18–21.
9. Сурилов А.В. Теория государства и права: учеб. пособие. Одесса, 1989. 439 с.
10. Сурилов А.В. К общей теории государства и права: учеб. пособие. Киев, 1971. 103 с.
11. Дешко Л.М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: монографія. Ужгород, 2016. 388 с.
12. Васильченко О.П. Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина в конституційному праві України: доктринальні та прикладні аспекти: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2015. 467 с.

13. Deshko L.M. Domestic remedies that have to be exhausted in Ukraine when everyone applying to international judicial institutions or to the relevant bodies of international organizations. Вестник Пермского университета. 2014. № 1. С. 332–336.
14. Арнаутова Л.П. Методологія і методи у правовій спадщині О.В. Сурілова. URL: <http://vuzlib.com/content/view/1369/50/>.
15. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования. Москва: Наука, 2003. 476 с.
16. Греков І.П. Особливості правового регулювання праці державних службовців: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 183 с.
17. Любчик О.А. Проблеми кодифікації трудового законодавства України: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2018. 424 с.
18. Гусарев С.Д., Олійник А.Ю., Слюсаренко О.П. Теорія держави і права. Київ, 2008. 270 с.
19. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідної діяльності. Київ, 2002. 295 с.
20. Сырых В.М. Логические основания общей теории права: в 2 т. Москва, 2000. Т. 1. 528 с.
21. Рекомендації міжнародної науково-теоретичної конференції «Проблеми методології сучасного правознавства». Вісник Академії правових наук України. 1997. Вип. 1. С. 150–154.
22. Павліченко В.М. Проблеми гармонізації національного нормативно-правового забезпечення праці державних службовців до міжнародного законодавства: дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2018. 433 с.
23. Словник української мови / ред. кол.: І.К. Білодід, А.А. Бурячок, В.О. Винник та ін. Київ, 1973. Т. 4. 840 с.
24. Прохоров А.М. Советский энциклопедический словарь. Москва, 1980. 1600 с.
25. Гусарев С.Д. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності): навч. посібник. Київ: Знання, 2005. 655 с.
26. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник. Львів: Край, 2008. 224 с.
27. Дядюра Г.М. Організація, методологія та ведення наукових досліджень. Черкаси: ЧДТУ, 2008.
28. Deshko L.M. European Standards of Human Rights: Course book. Donetsk: Suchasny Drook, 2013. 142 p.